

СТРУКТУРОУТВОРЮВАЛЬНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

COMPONENTS OF SOCIALLY RESPONSIBLE MANAGEMENT

У статті розглянуто основні ідеї теорії систем та їх використання в сучасному менеджменті, наведено основні поняття, властивості та закономірності систем в контексті розвитку соціально орієнтованого управління. Показано суть системи соціально відповідального управління, визначено її особливості. Визначено та описано основні структуроутворювальні складові системи соціально відповідального управління підприємством. Виділено головні функції соціально відповідального управління. Відзначено, що ключовим чинником, що обумовлює існування та внутрішню структуру систем управління на підприємствах, є наявність управлінських відносин. Показано взаємозв'язок керівної та керованої системи управління. Для впровадження методології системного менеджменту в діяльність вітчизняних підприємств, яка орієнтована на соціальну відповідальність, здійснено декомпозицію об'єкта з метою аналізу його структури, системних якостей, можливостей і особливостей «поведінки» його основних складових.

В статье рассмотрены основные идеи теории систем и их использование в современном менеджменте, приведены основные понятия, свойства и закономерности систем в контексте развития социально ориентированного управления. Показано суть системы социально ответственного управления, определены ее особенности. Определены и описаны основные структурообразующие составляющие системы социально ответственного управления предприятием. Выделены основные функции социально ответственного управления. Отмечено, что ключевым фактором, обуславливающим существование и внутреннюю структуру систем управления на предприятиях, является наличие управленческих отношений. Показана взаимосвязь управляющей и управляемой системы управления. Для внедрения методологии системного менеджмента в деятельность отечественных предприятий, ориентированной на социальную ответственность, произведено декомпозицию объекта с целью анализа его структуры, системных качеств, возможностей и особенностей «поведения» его основных составляющих.

This article reviewed basic ideas of the systems theory and their using in present-day management, presented the basic terms, properties and patterns of the systems in the context of socially oriented management. Analyze the last researches of the management systems, both domestic and foreign scholars. Also this article shows the content of the socially responsible management and sets out its features. Defined and described the main components of the enterprise socially responsible management system. Article highlights the main features of socially responsible management. It is noted that a key factor that determines the existence and internal structure of the management systems in companies is the availability of administrative

relations. The relationship of the management and control system management is showed. To implement the methodology of system management in activity of domestic enterprises, which focuses on social responsibility, was done the decomposition of the object with a view to analyze its structure, system quality, features and characteristics of «behavior» of its main components.

Ключові слова: система управління, структуроутворювальні складові, соціально відповідальне управління.

Вступ. В умовах глобалізації та підвищення динамізму конкуренції назріла необхідність у подальшому вдосконаленні корпоративного управління компаніями. У першочерговому порядку потребують поліпшення підходи до якості відносин із зацікавленими сторонами, до взаємин із суспільством і навколишнім середовищем. Крім того, в умовах посилення загальної гуманітарної спрямованості економічного розвитку відбувається поступова соціалізація бізнесу, він все більше залучається до вирішення ключових соціальних проблем, перетворюючись в повноправного і відповідального суб'єкта соціальної політики. Світовий досвід свідчить, що вирішення цих завдань може бути досягнуте шляхом формування і розвитку системи соціально відповідального управління (ССВУ) підприємством в основі якої лежить реалізація концепція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

Вагомий внесок у розбудову теоретико-прикладних та методологічних аспектів формування системи соціально відповідального управління зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені Г. Боуен, К. Девіс, П. Друкер, Ф. Котлер, А. Керолл, М. Мескон, С. Сеті, М. Фрідман, Ю. Благов, В. Лисогор, Н. Супрун, Н. Брюховецька, В. Осецький, І. Булеєв, А. Садеков, С. Івченко, А. Чухно, А. Костіна, Н.Ушакова.

Актуальність дослідження визначена недостатньою науковою розробленістю проблематики формування системи соціально відповідального управління, яка виступає в якості практичної форми реалізації концепції КСВ.

Висока значимість вирішення завдання вдосконалення корпоративного управління в сучасних умовах господарювання зумовила необхідність дослідження комплексу організаційно-методичних проблем реалізації концепції КСВ через систему соціально відповідального управління підприємством, що забезпечує стійкий розвиток компаній.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення основних складових структури системи соціально відповідального управління підприємством в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки.

Методологія. Теоретико-методологічну основу роботи складають праці провідних зарубіжних та вітчизняних науковців. При проведенні даного дослідження були використані наступні методи: порівняльний, узагальнення, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Поняття «система» грецького походження і означає «цілісне, складене із частин» або «порядок, який визначається правильним розміщенням частин і їх взаємозв'язками» [1, с. 114; 2, с. 104].

Аналізуючи праці [1-8] під «системою» найчастіше зустрічається таке визначення – сукупність взаємодіючих елементів, які складають цілісне утворення, що має нові властивості, які відсутні у її елементів.

Отже, у загальному випадку поняття «система» характеризується [1, с. 114]:

- наявністю множини елементів;
- наявністю зв'язків між ними;
- цілісним характером цього процесу.

Будь-яка організація, як відкрита соціально-економічна система, може бути описана за допомогою ряду параметрів, серед яких головними є: цілі організації, її організаційна структура, зовнішнє і внутрішнє середовище, сукупність ресурсів, нормативна та правова основа, специфіка процесів функціонування, система соціальних і економічних відносин, організаційна культура. Кожна організація має свою систему управління, яка також є предметом дослідження.

Сьогодні перед підприємства різних форм власності стоїть проблема оптимального поєднання ділової активності та відповідальності, що вимагає побудови ефективної системи управління підприємством, зорієнтованої на соціальну відповідальність. В цьому контексті має важливе теоретичне і практичне значення формування системи соціально відповідального управління підприємством та адаптація даної системи до сучасних ринкових умов. Важливим моментом у формуванні та розвитку ССВУ являється визначення основних складових, які утворюють базис ефективного функціонування даної системи. Структуроутворювальні складові категоріального апарату формування ССВУ наведені в табл. 1

Таблиця 1

Понятійно-категоріальний апарат формування та розвитку ССВУ

Поняття та категорії	Сутність
1	2
Система	Цілісний комплекс взаємозалежних компонентів, що має особливу єдність із зовнішнім середовищем і представляє собою підсистему системи більш високого порядку (глобальної системи).
Система управління	Сукупність взаємодіючих підсистем підприємства, які забезпечують процес управління
Елемент	Найпростіша неподільна частина системи. Критерій виділення елементів у системі залежить від мети і цілей досліджень.
Підсистема	Порівняно незалежна складова системи, яка має свої особливості, відрізняється від елемента тим, що має свою ціль, спрямовану на досягнення загальної мети систем.

Продовження таблиці 1

1	2
Системний аналіз	Аналіз на основі всебічного вивчення властивостей системи із застосуванням наукових підходів для виявлення її сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, формування стратегії функціонування та розвитку.
Структура системи	Сукупність компонентів системи, що знаходяться в певній впорядкованості та поєднують локальні цілі для якнайкращого досягнення головної (глобальною) мети системи. Число компонентів системи та їх зв'язків повинне бути мінімальним, але достатнім для виконання головної мети системи
Зміст системи	Сукупність людей, засобів виробництва і предметів праці
Зв'язки (в системі та із зовнішнім середовищем)	Інформаційні та документальні потоки в системі між її компонентами для ухвалення і координації виконання управлінських рішень. Інформація повинна бути необхідного обсягу і якості, в потрібному місці і в потрібний час
Мета системи	Кінцевий стан системи або її виходу, якого вона прагне досягнути в силу своєї структурної організація.
Зовнішнє середовище системи	Компоненти макросередовища (країни), інфраструктури регіону, у якому знаходиться система, і мікросередовище системи, з якими вона має прямі або непрямі зв'язки. Компоненти входу і виходу системи до зовнішнього середовища не відносяться, вони відносяться до зовнішнього оточення.
Спосіб ухвалення управлінського рішення	Спосіб вибору методів збору та обробки інформації, форми мотивації в поєднанні з методом ухвалення рішення. Визначає швидкість і якість прийняття рішення.
Організація управління	Знаходження оптимального поєднання елементів системи у просторі та часі, прийняття, документальне оформлення, контроль і координація виконання рішення.
Інформація	Необхідне відбите (відображене) різноманіття (необхідне – ступінь опису системи; відбите (відображене) – відбиває її зміст, структуру, зв'язки і спосіб прийняття рішення)
Відносини в системі	Взаємозв'язок між компонентами системи, який обумовлений виконанням головної мети. Раціональна побудова пам'яті системи як здатності зберігати інформацію, що забезпечує мінімальні витрати на прийняття рішень.
Функціонування системи	Організація взаємодії елементів системи по досягненню запланованих цілей, координація, облік і контроль, мотивація і регулювання взаємодії компонентів системи.
Принципи управління	Правила діяльності, норми поведінки, якими керуються органи управління у своїй діяльності
Процес управління	Сукупність цілеспрямованих дій апарату управління зі спрямування спільної діяльності у досягненні поставленої мети
Методи управління	Сукупність засобів цілеспрямованого впливу на колектив з метою досягнення встановлених цілей

Закінчення таблиці 1

1	2
Розвиток системи	Процес вдосконалення системи на основі вивчення механізму конкуренції, розвитку потреб, економії часу та інших факторів, що забезпечує виживання системи
Втручання	Спосіб впливу суб'єкта управління (більш високого рівня) на об'єкт, спосіб регулювання виробничих або управлінських процесів при істотних відхиленнях від нормативів управління.
Навчання системи	Процес накопичення знань і оволодіння навичками, прийняття раціональних управлінських рішень.

Джерело: систематизовано автором на основі [1-8]

Таким чином, системний підхід дозволяє нам комплексно оцінити будь-яку виробничо-господарську діяльність та діяльність системи управління на рівні конкретних характеристик. Це допоможе аналізувати будь-яку ситуацію в межах окремо взятої системи, виявити характер проблем входу, процесу і виходу.

Але окрім того, що система управління організацією (підприємством) є, передусім, системою, вона має специфічні характеристики, які також необхідно відобразити в її визначенні. А саме, суттєвою її характеристикою є те, що основне призначення системи управління організацією полягає у реалізації функцій управління [3, с. 51-52].

До загальних функцій управління відносять планування, організацію, мотивацію, координацію та контроль. Конкретні функції управління проявляються в управлінні виробництвом, управлінні якістю продукції, управлінні персоналом, управлінні маркетингом, інноваціями, фінансами і т. ін. [4, с. 121].

До основних функцій системи соціально відповідального управління ми можемо віднести [5, с. 69]:

- забезпечення високих соціальних стандартів у сфері навчання та розвитку, охорони праці та безпеки персоналу;
- забезпечення гідної оплати праці, ефективність системи матеріального та нематеріального забезпечення;
- формування соціально орієнтованої політики підприємства спрямованої на збалансування соціально-економічних інтересів основних груп впливу;
- розвиток програм соціального інвестування;
- дотримання вимог міжнародних стандартів в екологічній сфері;
- розвиток стратегічного партнерства на засадах гармонізації інтересів ключових стейкхолдерів;
- підвищення соціальної активності підприємств у взаємодії із заінтересованими сторонами і т.д

Реалізація функцій управління здійснюється відповідною організаційною структурою. Структура системи управління із заданими функціями визначає передумови розвитку системи управління, виходячи з відповідності своїх елементів загальної стратегії підприємства. Функція і структура управління – дві нероздільні сторони єдиного цілого, системи управління, вони виступають відповідно як зміст та форма процесу управління. Отже структура системи управління із заданими функціями є основою існування системи управління [5, с. 53;]

Ключовим чинником, що обумовлює існування та внутрішню структуру систем управління на підприємствах, є наявність управлінських відносин, які розуміються як сукупність взаємозв'язків і взаємодій між елементами системи управління, спрямованих на підтримку або покращення функціонування керованого об'єкта у відповідності з існуючою метою та критерієм ефективності системи в цілому [3, с. 51; 4 с. 23].

Наявність управлінських відносин у системі, в свою чергу, передбачає виділення суб'єкта управління та об'єкта управління. Суб'єкт управління (керуючий орган, керуюча система, орган управління) є сукупністю тих органів і осіб, які здійснюють цілеспрямовану діяльність з врахуванням інформації про стан об'єкту управління та зовнішнього середовища. Об'єкт управління (керований об'єкт, керована система) є тим об'єктом, на який спрямовані певні управлінські дії з метою надання йому конкретних форм розвитку (поведінки) з метою досягнення наміченого результату [3, с. 51; 4, с. 26].

У контексті дослідження виробничої організації (підприємства) в якості керованої системи виступає виробнича система, яка зумовлює місію організації в суспільстві, тоді як система, що управляє, забезпечує соціально-економічну реалізацію цієї місії. Відповідно, управління в будь-якій організації виступає, перш за все, як процес взаємодії між суб'єктом управління, об'єктом управління й зовнішнім середовищем. Управління в цьому контексті розуміється як певний процес такої цілеспрямованої дії суб'єкта на об'єкт управління з метою досягнення певних результатів [4, с. 14].

Для впровадження методології системного менеджменту в діяльність вітчизняних підприємств, перш за все, необхідно здійснити декомпозицію об'єкта з метою аналізу його структури, системних якостей, можливостей і особливостей «поведінки» його основних складових. Як було зазначено вище, системне управління передбачає вплив керуючого суб'єкта на об'єкт управління для досягнення поставлених завдань. Суб'єктами управління діяльністю підприємства є керівники, менеджери, спеціалісти підприємства, які беруть участь у виконанні окремих функцій або елементів управління. Об'єктами управління є персонал, фінанси, виробництво, маркетинг,

комунікації, інновації та ін. Зв'язок суб'єкта управління з об'єктами відбувається за допомогою руху інформації, що являє собою сам процес управління (процес розроблення і здійснення керуючої дії суб'єкта управління на об'єкт управління). Сполучною ланкою між керуючою та керованою підсистемами виступає механізм управління: практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких підприємство впливає на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення визначених цілей. Механізм управління діяльністю підприємства включає: нормативне, правове, інформаційне, організаційно-методичне забезпечення; цілі; стратегії; принципи; функції; методи (прогнозування, планування та ін.). «Виходом» системи управління є інформаційні потоки «прямої дії» (зв'язок з зовнішнім середовищем). До «входу» належить інформація про стан об'єкта управління та зовнішнього середовища, отримана внаслідок зворотного зв'язку [6, с. 178].

Системний підхід дозволяє розглядати керуючу та керовану системи як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільною метою, виявити властивості системи, її внутрішні та зовнішні зв'язки [4, с. 35].

Властивості систем детально розглядаються у рамках загальної теорії систем. Учені виділяють основні властивості систем, які можуть бути покладені в основу ССВУ та умовно поділені на [2, с. 106-107]:

1. властивості першого порядку – властивості, які мають безпосереднє системне походження:
 - цілісність (система являє собою організаційне складне ціле);
 - подільність (система завжди може бути розділена на підсистеми, компоненти і елементи);
 - множинність (кожна система складається з безлічі частин (рівні ієрархії, кількість елементів і зв'язків);
 - цілеспрямованість (кожна складова системи повинна бути орієнтована на досягнення спільної мети);
2. властивості другого порядку – властивості, які забезпечують дієздатність системи:
 - однорідність (система повинна мати хоча б одну спільну властивість);
 - різнорідність (в кожній системі повинне бути розмаїття властивостей різнорідних елементів);
 - самоорганізованість (самостійно існуюча і функціонуюча система не повинна руйнуватися);
 - ієрархічність (система – це сукупність елементів, розташованих на різних рівнях ієрархії);
 - централізованість (у кожній системі повинне бути центральне ланка, яка стоятиме над всіма рівнями ієрархії);

- емерджентність (властивості системи в цілому відрізняються від властивостей окремих її елементів).

Ключовим чинником, що обумовлює існування та внутрішню структуру систем управління на підприємствах, є наявність управлінських відносин, які розуміються як сукупність взаємозв'язків і взаємодій між елементами системи управління, спрямованих на підтримку або покращення функціонування керованого об'єкта у відповідності з існуючою метою та критерієм ефективності системи в цілому [3, с. 8; 4, с. 23].

Зазначена складність сучасних систем диктує необхідність аналізу поняття підсистеми як відносно незалежної частини системи, що наділена її властивостями і, зокрема, що має свої підцілі, на досягнення яких вона зорієнтована, а також інші системні властивості, які визначаються загальними закономірностями систем [7, с. 67; 4, с. 10].

Система соціально відповідального управління має забезпечувати формування цілей управління організацією та розробку заходів щодо їх досягнення за допомогою реалізації стратегії та політики соціально відповідального управління. Це означає, що для ефективного управління соціальною відповідальністю слід оперативно реагувати на очікування і вимоги зацікавлених сторін та здійснювати оцінку внутрішніх можливостей та ідентифікацію ризиків, пов'язаних із ними [8, с. 54].

Висновки. Для управлінських досліджень засоби системного підходу є важливим елементом загальнометодологічних основ: вони сприяють більш глибокому усвідомленню структурно-функціонального змісту управлінських явищ. Структура ССВУ управління організацією визначається не стільки змістом проблем і цілей, скільки зв'язками всередині них і між собою. Зв'язок між перерахованими категоріями дозволяє побудувати цілісну ССВУ організацією, що сполучає воєдино філософію соціалізації бізнесу і стратегічну піраміду, а також визначає системні пріоритети вибору не тільки структури організації, але і траєкторії її соціально-економічного розвитку у всіх площинах конфігуратора цілей організації. Таким чином можна стверджувати, що за своєю сутністю ССВУ організацію полягає в реалізації функцій управління, які спрямовані на реалізацію інтересів зацікавлених сторін, беручи на себе відповідальність за вплив їх діяльності на підвищення ефективності господарювання та забезпечення стійкого збалансованого розвитку. Подальші дослідження за цією проблематикою варто спрямувати на виділення економіко-математичної моделі ССВУ підприємством.

Література:

1. Тригоб'юк, С.С. Застосування теорії систем у стратегічному плануванні / С.С. Тригоб'юк // Вісник НУ «Львівська політехніка». – Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2009 – №657. – С. 112-117.

2. Бритченко Г.И. Управление социалистическим производством: принципы и системный подход / Г.И. Бритченко. – Киев – Донецк : Вища школа. Головное узд-во., 1981. – 172 с.
3. Калюжна Н.Г. Аналіз підходів до визначення системи управління підприємством / Н.Г. Калюжна // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки., 2011. – № . – Т. 2. – С.50-53.
4. Козлова О.В. Теория управления социалистическим производством: Учебник для студентов экон. специальностей вузов / Под ред. О.В. Козловой. – М. : Экономика., 1979. – 368 с.
5. Сімченко Н.О. Соціально орієнтовані системи управління підприємствами: моногр. / Н.О. Сімченко – Київ: ТОВ «ДКС центр», 2010. – 340 с.
6. Терещенко Д.А., Гур'янов А.Б. Розробка системної моделі управління діяльністю підприємства // Д.А. Терещенко, А.Б. Гур'янов // Вісник економіки транспорту і промисловості. Економіка підприємства., 2011. – № 35. – С. 177-1817. Ячменьова В.М., Османова З.О. система управління діяльністю підприємства / В.М. Ячменьова, З.О. Османова // Экономика и управление. Теория и практика управления., 2012. – № 5. – С. 65-70.
8. Даниленко О. А. Управління соціальною відповідальністю організації / О.А. Даниленко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана" ; редкол.: А. М. Колот (голова). – К. : КНЕУ, 2011. – № 1/2011. – С. 51–56.